

Översyn och upprustning av Murberget Länsmuseet Västernorrlands informationsstolpar 2011

**Rapport 2012:27
Curt Nordlander & Lars Göran Spång**

Bild framsida:
GPS-inmätning av stolpe T7 i Timrå kommun

Murberget
Länsmuseet Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Rapport 2012:27
Översyn och upprustning av
Murberget Länsmuseet Västernorrlands informationsstolpar 2011

Curt Nordlander & Lars Göran Spång

Innehåll

Innehållsförteckning

<u>Sammanfattning.....</u>	<u>4</u>
<u>Bakgrund.....</u>	<u>4</u>
<u>Förteckning och indexering av skyltar.....</u>	<u>5</u>
<u>Redovisning av arbetet.....</u>	<u>7</u>
<u>Sundsvalls kommun.....</u>	<u>8</u>
<u>Timrå kommun.....</u>	<u>9</u>
<u>Ånge kommun.....</u>	<u>10</u>
<u>Örnsköldsviks kommun.....</u>	<u>11</u>
<u>Några tankar om framtiden.....</u>	<u>12</u>
<u>Referenser:.....</u>	<u>12</u>

Sammanfattning

Närmare 400 informationsstolpar av trä uppsatta av Murberget finns i länet. Många är uppsatta under 1990-talet och stolparna är i stort behov av renovering. Länsstyrelsen Västernorrland har 2010 bidragit med medel till renovering och en översyn av stolparna (Murgergets dnr 2010/112, länsstyrelsens dnr 436-2463-10).

En ansökan om bidrag för en andra etapp beviljades 2011-05-23, länsstyrelsens dnr 436-2073-11. Kostnader för projektet beräknades till 279 tkr varav 259 tkr beviljades som bidragsmedel.

Med denna andra etapp har totalt 295 stolpar åtgärdats, varav 153 åtgärdats 2011. Ytterligare ca 100 stolpar återstår att se över.

Underlaget för åtgärderna är baserat på Länsmuseets förteckning över utplacerade info-stolpar, de flesta stolparna uppsatta under 1990-talet (Margareta Bergvall 2006). Åtgärderna har bestått av utbyte av ruttna stolpar, rödmålning av befintliga ej utbytta stolpar, montage av nya galvaniserade markfästen på både nya och befintliga stolpar, samt vid behov uppröjning runt stolpen. Nya bättre GPS-koordinater är noterade för varje åtgärdad stolpe. I denna etapp har även skyltarna fotograferats med närbild och översikt.

Stolpe vid Lögdö Bruk målas. I bakgrunden masugnsruinen.

Bakgrund

I rapporten över etapp 1 beskrivs bakgrunden till skyltprogrammet som går under benämningen "skyltinformationsprojektet" (Bergvall M 1997. Murbergets rapport). Den vanligaste utformningen är enskilda stolpar med emaljerad skylt, men mer utarbetade former har även tillkommit, exempelvis Selånger.

Förteckning och indexering av skyltar

Murbergets skyltar har förtecknats i ett kalkylblad (ingår i etapp 1 rapporten) som för närvarande består av 382 poster. De har numrerats (indexerats) enligt följande:

Kommunbokstav och nr.

H-Härnösand
K-Kramfors
So-Sollefteå
Su-Sundsvall
T-Timrå
Å-Ånge
Ö-Örnsköldsvik

Utöver dessa finns förteckning utifrån olika teman:

P-Pilgrimsleder (särskild emaljerad logga, grå stolpar)

I-Industriminnen (gula stolpar)

A-Allmänna texter, exempelvis fångstgropar och Norrstigen.

GM-Gunnar Melins handskrivna texter på emaljerad skylt i Viätt.

Vid Selångers kyrkoruin börjar Pilgrimsleden till Trondheim. Pilgrimsleden har en särskild logga och stolparna är grå. Dessa åtgärdades 2010.

I sammanhanget bör även nämnas att Örnsköldsviks museum har ett eget skyltprogram (ca 60 objekt). Likaså finns särskilda skyltprogram i enskilda kulturmiljöer, exempelvis Galtsröms bruk. Murbergets anläggningar Ulvö kapell, Myckelgensjögården och Styresholm har även särskilda skyltprogram. Länsstyrelsen har slutligen ett skyltprogram med s.k. "trevingar" för vårdade objekt, oräknat de skyltade kulturminnen som ingår i naturvården.

Sammanlagt, med alla dessa skyltprogram, har länet närmare 500 objekt att visa upp.

KULTURMINNE

Gropar i klapper

Grop i klapper är en typ av fornlämning som består av en anlagd grop i ett klapperstensfält. Gropar har hittats på 25 – 125 m över nuvarande havsnivå, vilket betyder att de äldsta kan ha anlagts under yngre stenåldern (4000 – 1800 före år 0) och de yngsta i början på järnåldern, århundradena före vår tideräkning.

Groparna kan ha olika form men är ofta runda, ovala eller rektangulära. Vissa av dem har jämna golv medan andra är mer eller mindre skålförmiga. Inga fynd av föremål har gjorts i groparna. Därför kan arkeologerna inte med säkerhet säga vad groparna har använts till.

Jämförelser har gjorts med "tomtningar" som är en betydligt yngre typ av norrländska, kustnära fornlämningar. Dessa är också gropar i klapperstensfält, men med hårdar och ingångar. De har tolkats som "grunder" på vilka tält restes. De användes till boende vid sälljaktsexpeditioner under vikingatiden och början av medeltiden (år 800 – 1050/1050 – 1521). Därför kan det antas, att dessa äldre gropar har använts på liknade sätt, då de befanns sig vid den dåvarande kustlinjen. De mindre groparna kan ha använts som förrådgropar för exempelvis kött.

I norra delen av Grundsunda finns 30 lokaler med sammanlagt 160 gropar i klapper. Oftast har dessa lokaler en, två eller tre gropar. Men vid Fanbyängen finns en lokal med 15 gropar, vid Finskan 19 gropar och det största antalet, 80 i samma klapperstensfält, finns vid Skademark.

GALTSTRÖMS BRUK

Masugnen

3

Masugnen eller hyttan är en schaktugn i vilken järnet utvinnes i metallisk form ur malmen genom förbränning av kol under tillförsel av blästerluft. Vid denna process förbrukas det syre som binder järnet vid malmen.

Masugnen matades i sin övre del – masugnskransen – med träkol, malm och kalksten. Masmästaren var huvudansvarig för masugnsdriften och skulle tillse att beståndsdelarna fick den rätta inbördes mängden. I masugnspipans nedre del finns urtappningshål för slaggen och nedanför dessa det stora utslags-hålet för järnet.

En blåsmaskin tillförde processen förvärmad blästerluft. Maskinen drevs av ett vattenhjul vilket 1880 kompletterades med en ångmaskin – en sk lokomobil.

Järnet tappades i färdiga gjutformar, sk kokiller. Även slaggen göts i formar för att användas som byggnadsmaterial.

Den nuvarande masugnen i Galtström uppfördes 1884.

Masugnen restaurerades 1955-56 och har sedan 1983 varit föremål för upprepade restaureringsinsatser.

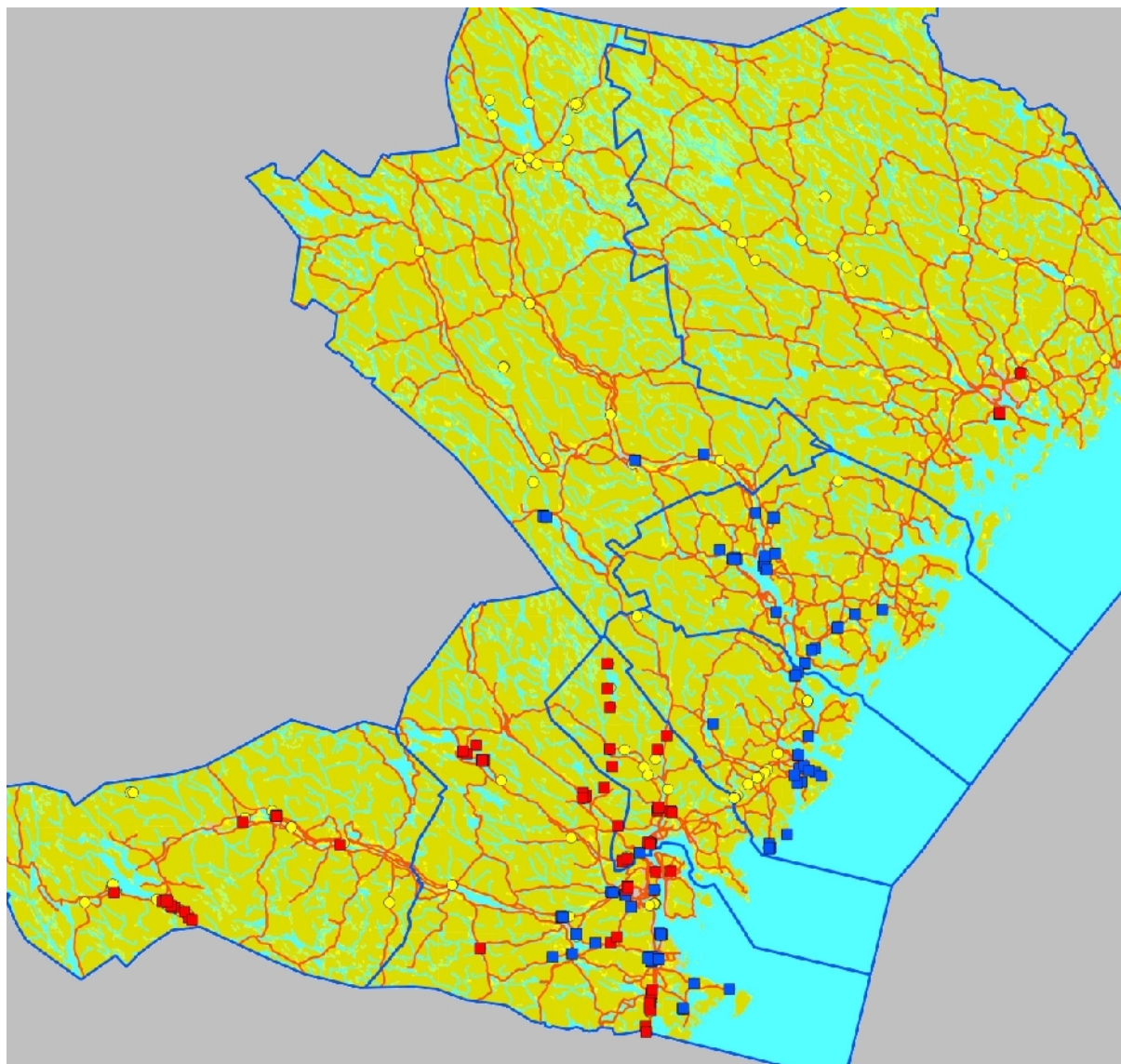

Bruket 1910

Exempel på skyltar som ingår i andra skyltprogram.

Redovisning av arbetet

I jämförelse med åtgärder 2010 var 2011 års insatser mer krävande eftersom skyltarna var äldre. 56% av stolparna har fått bytas helt (2010 - 36%). Även 2011 års genomgång resulterade i att 13% av stolparna saknas.

*Översikt av åtgärdade och återstående skyltar i Murbergets "skyltinformationsprojekt".
Blå=åtgärdade 2010. Röd=åtgärdade 2011. Gul=återstående skyltar.*

Norrstigen i Njurunda fint bevarad grusväg slingrande genom små byar ner mot länsgränsen. Gravhögar i Indal avröjda och välskötta med betande får. Kvarnån i Indal i behov av rójning efter hela sträckan från kraftstationen ner till lämningarna av sågverket.

[illegible]

Stolpplatserna i Ljustorp välskötta av en entusiastisk hembygdsförening.
Marken vid Wifstavarv välskött (privat)
Marken vid Lögdö bruk välskött av kommunen och församlingen, men marken vid masugnen
i behov av röjning (SCA)

Marken vid Wifstavarv välskött (privat)

Marken vid Lögdö bruk välskött av kommunen och församlingen, men marken vid masugnen i behov av röjning (SCA)

Marken vid Lögdo bruk välskött av kommunen och församlingen, men marken vid masugnen i behov av röjning (SCA)

Marken vid Lögdö bruk välskött av kommunen och församlingen, men marken vid masugnen i behov av röjning (SCA)

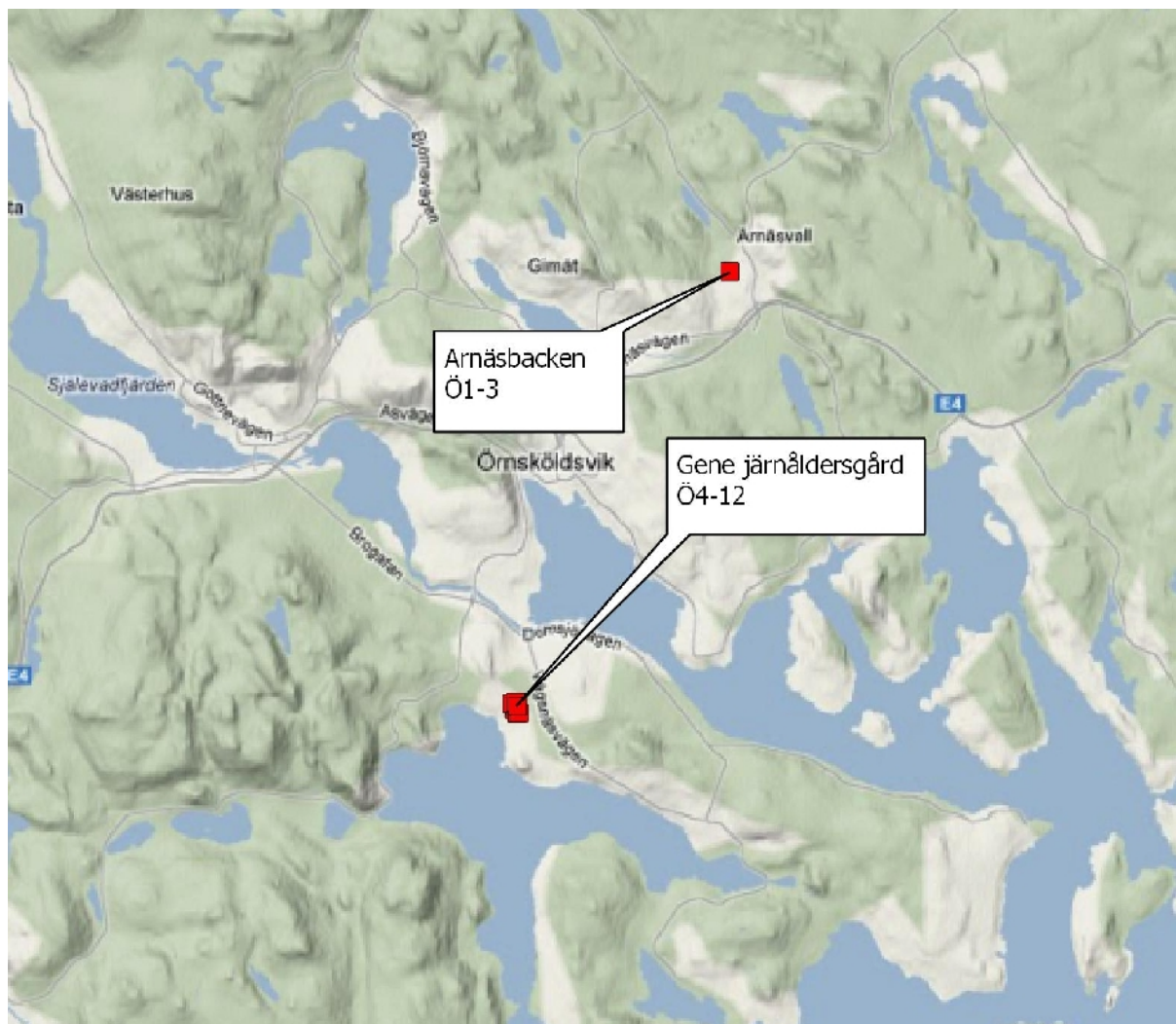
Ånge kommun

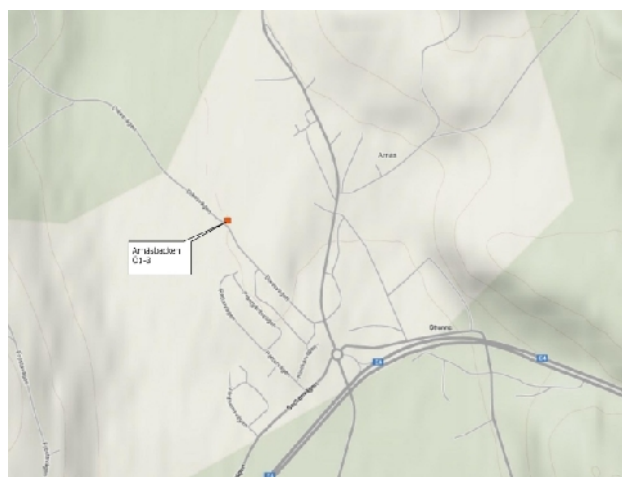
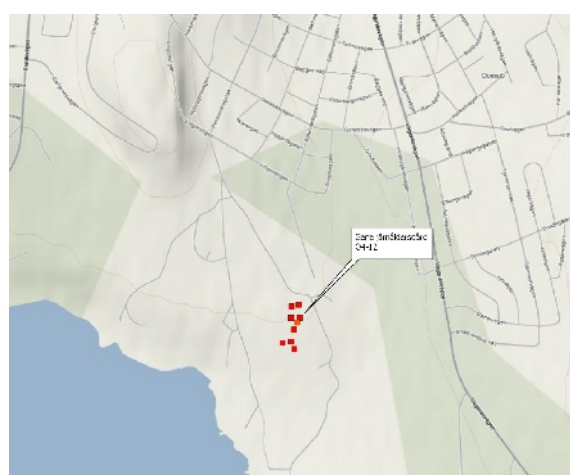
Åtgärdade skyltar i Ånge kommun.

Markområdet vid Borgsjö skans måste röjas, nedfallna träd och förbuskning.
Juåns flottarstig, trevlig vandringsstig med fina infoplatser, men en hel del spänger över
sanka områden måste bytas.

Örnsköldsviks kommun

Karta över åtgärdade skyltar i Örnsköldsviks kommun.

Detaljkartor över Gene och Arnäsbacken.

Arnäsbackens kullar och lämningar fint skötta med välröjt gräs och busk.
Genes markerade hussiluetter överväxta med en skog av tall och granplant, måste röjas.

Några tankar om framtiden

Lars-Göran Spång

Inga skyltar är underhållsfria. En regelbunden översyn behövs, och antalet skyltar måste anpassas till vilka resurser som kan avsättas för underhåll. Skyltprogrammen är en värdefull källa över utvalda kulturmiljöer. Även områden som av olika skäl har utgått ur skyltprogrammen har ett informationsvärde som kommer till nytta i andra sammanhang, exempelvis Upptäck Sveriges historia (www.upptacksverigeshistoria.se)

Det är därför viktigt att skyltade kulturmiljöer finns kvar i register vara sig underhållet är eftersatt eller ej. I registret bör även finnas uppgifter om värderingsgrund, behov av markskötsel, skyltstatus, vägvisare, parkering samt aktuell text och bild.

Kanske någon gång i framtiden att skyltar har spelat ut sin roll och all information distribueras via mobilappar eller dylikt. Under alla förhållanden är det viktigt att källmaterialet är ordnat på sådant sätt att nya informationstekniker kan hämta information från registret. Entreprenörer och föreningar ska också kunna hämta information ur registret på ett enkelt sätt.

Några museer har provat att tillhandahålla ett öppet register för kulturminnen. Möjligheten öppnar sig med Murbergets projekt Collective Access, som är tänkt som databas över museisamlingar, men lämpar sig väl även som databas över besöksmål. Tekniken att låta flera institutioner, föreningar m.fl. lägga upp sina poster i en gemensam databas ger en ovärderlig översikt. Skyltregistret skulle på samma sätt kunna erbjuda ett heltäckande underlag om kulturhistoriska besöksmål.

Referenser:

Bergvall Margareta. 1997. Skylt- och informationsprojektet 95-97. Delrapport steg 1, 1995-1997. Internrapport 1997:14. Länsmuseum Västernorrland.

Bergvall Margareta. *Berättelsen om Gunnar Melin. En historia om människors tolkningar och kulturarvets förunderliga föränderlighet.*

Inspiration. Diskussion. Agenda Kulturarv. Agenda Kulturarv och Riksantikvarieämbetet. Stockholm 2003.

Lindeberg, Maria. 2011. Översyn och upprustning av Murberget Länsmuseum Västernorrlands informationsstolpar 2010. Rapport 2011:8.

Bilagor

1. Lista över åtgärdade skyltar 2011, med koordinater i SWEREF99 TM.
2. Bildebilaga, åtgärdade skyltar 2011

Tabell1

SkyltID/kod	Plats	Åtgärd2011	Kommentar	SWEREF99 v-ö	SWEREF99 s-n
Ö 1	Arnäsbacken	2011: Ny stolpe	Välskött	689600	7026819
Ö 2	Arnäsbacken	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Välskött område	689700	7026871
Ö 4	Gene	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		686016	7018832
Ö 5	Gene	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		685989	7018744
Ö 6	Gene	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		686006	7018814
Ö 7	Gene	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Området igenväxt	686008	7018879
Ö 8	Gene	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		686002	7018716
Ö 9	Gene	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		685996	7018787
Ö 10	Gene	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		685957	7018736
Ö 11	Gene	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		685984	7018829
Ö 12	Gene	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		685983	7018870
T 3	Horsta	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		615743	6927745
T4	Horsta	2011:ny stolpe Nytt markfäste		615741	6927513
T7	Skolgården	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		616710	6928112
T9	Skolgården	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		616710	6928102
T10	Rundbacken	2011:Bef. Stolpe Nytt markfäste	Avröjt område	612261	6958028
T11	N. Laxsjön	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Välskött område	611430	6966584
T12	Björkoms fäb.	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Ny placering vid väg	613139	6946336
T13	Lagfors	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Välskött område	612481	6949705
T15	Laxsjöholmen	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Vackert naturområde	611719	6961608
T16	Lögdö Bruk	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		622356	6937929
T17	Lögdö Bruk	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		622349	6937923
T18	Lögdö Bruk	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		622337	6937931
T19	Lögdö Bruk	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		622437	6938622
T20	Lögdö Bruk	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		622542	6938622
T21	Lögdö Bruk	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		622574	6938627
T22	Lögdö Bruk	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		622604	6938530
T23	Lögdö Bruk	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		622586	6938560
T24	Lögdö Bruk	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		622618	6938640
T25	Lögdö Bruk	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		622686	6938592
T26	Tuna Fäbodst.	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Marken avröjd vid vägen	621967	6949997
T27	Stavrebäcken	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		611738	6942038
T28	Wifstavarf	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. i herrgårdspark	621057	6931306

Tabell1

T29	Wifstavarf	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		621306	6931208
T30	Wifstavarf	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac.i vägkorsning	621180	6931350
T31	Wifstavarf	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Skylt något skadad	621213	6931341
T32	Wifstavarf	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. vid ladugårdsvägg	620799	6931637
T33	Wifstavarf	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. vid saltmagasinsvägg	621194	6931177
T34	Lagfors	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. vid parkeringen	612534	6949770
T36	Tuna fåbodst.	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Marken avröjd vid parkering.	623672	6952847
T37	Stavreviken	2011:Bef. Stolpe Nytt markfäste	Norrstigen	625013	6937833
T38	Stavreviken	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Norrstigen	625396	6937598
Å1	Viknäset	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Två stolpar med samma text	559453	6929362
Å2	Parteboda	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		540101	6933658
Å3	Dragvågsudde	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		514468	6919343
Å11	Borgsjö	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Bakom församl.hem	546676	6934818
Å12	Borgsjö	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		546716	6934835
Å13	Borgsjö	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		546720	6934886
Å14	Borgsjö	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		546749	6934946
Å15	Borgsjö	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		546702	6934951
Å16	Borgsjö	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		546671	6934932
Å17	Borgsjö	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid församl.hem	546645	6934795
Å18	Borgsjö	2011:Ny stolpe Nytt markfäste		546629	6934899
Å19	Borgsjö	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Bakom församl.hem	546711	6934818
Å32	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		529459	6914488
Å33	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		525948	6916621
Å34	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		526570	6916433
Å35	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		525948	6916621
Å36	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		525307	6917440
Å37	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Marken avröjd	528642	6915605
Å38	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		525826	6916847
Å39	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Fastsatt på grillstuga	530174	6913979
Å40	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		524739	6917935
Å41	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		524544	6917810
Å42	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		524544	6917810
Å44	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		524114	6917687
Å45	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		524907	6917939

Tabell1

Å46	Juån flottarst.	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		525063	6917679
Su1	Hårsta	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Marken avröjd	622537	6925667
Su32	Lagmansören	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Välskött område	614678	6934619
Su 40	Smedsgården	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. vid jordkällare	625574	6925870
Su41	Åkrom	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		616929	6922436
Su42	Åkrom	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste		616948	6922549
Su46	Norrstigen	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid korsning Åstjärn	622308	6898880
Su47	Norrstigen	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid väg	622238	6898511
Su48	Norrstigen	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid förbifart	622482	6897945
Su49	Norrstigen	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid rester av milsten	621584	6894727
Su50	Norrstigen	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid kraftledn.gata	622390	6899695
Su51	Norrstigen	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Korsning skutbana	622231	6899569
Su52	Norrstigen	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid väg	622576	6901572
Su53	Norrstigen	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Marken avröjd	622714	6902221
Su54	Norrstigen	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid länsgränsen	621738	6893659
Su55	Norrstigen	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid avrättningsplats	621748	6893650
Su63	Indal	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Kvarnån tvättstället	607869	6940046
Su64	Indal	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid väg	608148	6940381
Su69	indal Glömsta	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Välskött område	607460	6940927
Su70	indal Glömsta	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Välskött område	607468	6939939
Su78	Vigge	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid friluftskapell	587853	6909334
Su81	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Konjaksbespararen	587508	6946804
Su82	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Dammen	587551	6946845
Su83	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Vattentornet	587611	6946886
Su84	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Såghusgrund	587448	6946678
Su85	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Hästbana	587583	6946863
Su86	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Kerattbanan	587487	6946657
Su87	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Kvarn	587535	6946832
Su88	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Minnessten	587399	6946694
Su89	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Upplastningen	587264	6946773
Su90	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Kraftstationen	587403	6946696
Su91	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Fagervikssågen	587675	6946956
Su92	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Järnvägen	587474	6946661
Su93	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Östra speludden	587367	6946680

Tabell1

Su94	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Lokstallet	587279	6946768
Su95	Österström	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Buntverket	587347	6946723
Su108	Holm	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac.vid väg	586002	6949688
Su109	Holm	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Stolpe flyttad upp till väg	583453	6948358
Su110	Holm	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid gammal ridväg	584259	6947980
Su111	Holm	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Välskött plats	583463	6948535
Su112	Äkrom Granlo	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Marken avröjd	616946	6922539
Su113	Äkrom Granlo	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Marken avröjd	616953	6922551
Su114	Äkrom Granlo	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid villaområde	616849	6922635
Su115	Äkrom Granlo	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Marken avröjd	616964	6922518
Su116	Äkrom Granlo	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Marken avröjd	616917	6922448
Su117	Äkrom Granlo	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid bäcken	616882	6921964
Su118	Äkrom Granlo	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Marken avröjd	616968	6922545
Su119	Äkrom Granlo	2011:Bef.stolpe Nytt markfäste	Plac. Vid gångväg Sticksjön	617171	6922399
Su122	Tuna Klingsta	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Nyuppsatt 2011 Gravfält	613964	6911222
Su123	Tuna Allsta	2011:Ny stolpe Nytt markfäste	Nyuppsatt 2011 Gravfält	615250	6912477

Su 46, 47,
48, 50

Su 49, 51, 52

Su 55, 63, 64, 68

Su 82, 83, 84, 85

Su 86, 87, 88, 88

Su 90, 92, 93, 94

Su 95, 108, 109, 110

Su 111, (Selångers kyrkoruin)

T 3, 4, 6, 7

T 10, 11, 12, 13

T 30, 31, 32, 34

Å 2, 3, 11

Å 12, 13, 14, 15

Å 16, 17, 18, 19

Å 32, 33, 34, 35

Å 35, 36, 38

Å 39, 40, 41, 42

Å 44, 45, 46

Ö 1, 3, 4, 5

Ö 6, 7, 8, 9

Ö 10, 11, 12

